

ศึกไทย-พม่าที่ปีนัง: แกะรอยปริศนาปีสร้างและคติความที่วัดปุเลาติกุส (ไชยมังคลาราม) มาเลเซีย

บทนำ

ปีนังเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในประวัติศาสตร์มาเลเซียที่ขนาดพื้นที่และความหนาแน่นจะเป็นรองก็เพียงกรุงกัวลาลัมเปอร์ ในเกาะแห่งนี้มีเคยมีวัดไทยอยู่ถึง 5 วัด แต่เนื่องด้วยเกิดแรงหนุนแรงศรัทธาในพุทธศาสนาอาจจะเบาบางเมื่อเทียบกับจำนวนวัด ภายหลังจึงเหลือเพียง 3 วัดคือวัดบุพผาราม วัดปุเลาติกุส หรือโหละติโกย (ไชยมังคลาราม) และวัดบาตูลันจิง (ปีนังอร) โดยวัดที่โด่งดังที่สุดในปัจจุบันคือ วัดไชยมังคลาราม ซึ่งเป็นจุดเช็คอินจุดสำคัญของนักท่องเที่ยวมานาน ประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นวัดไทยที่ตั้งอยู่ในประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศมุสลิม อีกประการหนึ่ง ก็เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนถนนชื่อ “พม่า” และ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ “หลวงลุงหมาย” หรือพระสมหมาย ปิยถาวร ผู้ล่วงลับที่มอบเอกสารเก่าแก่เล่มสำคัญที่ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงหลักในบทความนี้ พระสมหมายท่านเป็นพระสงฆ์จากประเทศไทยที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ โดยเข้าออกประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความกรุณาเอื้อเฟื้อภาพประกอบบทความนี้จาก ดร.พรไทย ศิริสาธิตกิจ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ รายละเอียดสำคัญบางอย่างจากหนังสือประชาสัมพันธ์ วัดซึ่งได้มาจากสถานกงสุลไทยประจำปีนัง และจากวัดโดยตรง ก็รับผ่านมาทาง ดร.พรไทย ซึ่งได้เก็บรวบรวมมาให้ระหว่างเดินทางไปท่องเที่ยวและเก็บข้อมูลงานวิจัยที่ปีนังเมื่อเดือนพฤษภาคม 2560 จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณศิริวรรณ แก้วกาญจน์ ที่ชี้แนะหนังสือและรายละเอียดบางอย่างที่ทำให้บทความนี้มีข้อมูลให้ถกเถียงได้สนุกและเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

ตรงข้ามกับวัดธรรมิการาม อันเป็นวัดของกลุ่มชนชาวพม่า และประการสุดท้าย เป็นวัดที่มีอายุยาวนาน จนปัจจุบันก็เกือบ 200 ปีเข้าไปแล้ว อีกทั้งวัดยังมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สัมพันธ์กับเครือจักรภพอังกฤษภายใต้สมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรียแห่งราชวงศ์อังกฤษ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ตลอดจนชนชั้นสูงของไทยเรื่อยมาจนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กระทั่งสืบทอดมาสู่ผู้นำในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างเช่น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

อย่างไรก็ดี นักท่องเที่ยวจำนวนมากหนึ่งในปัจจุบันก็สงสัยว่า ทำไมวัดไทยแห่งนี้จึงมีสีสันและศิลปะที่ประดับอาคาร เจดีย์ ตลอดจนพระพุทธรูปจำนวนมากที่แปลกตาออกไป ศิลปะประดับศาสนวัตถุหรือศาสนสถานในวัดไม่เป็นที่คุ้นตาค้น กล่าวคือมีกลิ่นอายของการผสมผสานของศิลปะจีน ไทย และพม่า รายงานพิเศษในหนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก เรื่องกรมการศาสนาได้ไปร่วมประชุม และเยี่ยมเยือนวัดในปีหนึ่ง และได้แนะนำวัดไชยมังคลารามว่าเป็น “วัดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสมาก่อน สถาปัตยกรรมของวัดไชยมังคลารามเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะไทย พม่า และจีนเข้าด้วยกัน ซึ่งทำให้วัดแห่งนี้มีสีสันสะดุดตา ดูแปลกไปจากวัดในประเทศไทย” (สำราญ สมพงษ์, 2556)

นักเขียนสารคดีท่องเที่ยวคนหนึ่งถึงกับยอมรับว่า วัดไชยมังคลารามมีความแปลกประหลาดในด้านศิลปะอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะรูปแบบศิลปะและการใช้สีสัน ดังตอนหนึ่ง เธอเล่าว่า “วัดไทยแห่งนี้เน้นสีสันจัดจ้านแปลกตา แม้ซุ้มประตูจะประดับภาษาไทยและเขียนกำกับว่าวัดไทย แต่เมื่อเดินเข้าไปภายใน อาจเกิดอาการสับสนเล็กน้อย มีทั้งพญานาคและมังกรในแบบจีน รวมถึงยักษ์หลายตน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เสด็จพร้อมสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ทรงประกอบพิธีเบิกพระเนตร พระพุทธรูปไสยาสน์ เมื่อ 25 มิถุนายน 2505

ก็หน้าตาออกพม่า ลวดลายต่างๆ ก็ดูเรียบๆ ต่างจากวัดบ้านเราที่เน้นสีทองและความอ่อนช้อย” (The Minnie, 2552)

นักเขียนผู้นี้ ได้วิเคราะห์สาเหตุที่ศิลปะในวัดมีการผสมผสานดังกล่าวว่าน่าจะเป็นเพราะสมัยที่บริษัทอินเดียนเต๋ยตะวันออกของพระราชินีวิกตอเรียผู้สร้างวัดแห่งนี้ “ยังไม่คุ้นเคยกับความเป็นไทยเท่าใดนัก (แม้ว่าเดิมทีเกาะปีนังก็คือ “เกาะหมาก” ที่เคยเป็นของไทยก็ตาม) จึงได้รับแต่อิทธิพลของคนพม่าและจีนเป็นส่วนใหญ่” (เรื่องเดียวกัน)

การให้เหตุผลของนักเขียนดังกล่าวแม้จะดูอ่อนไปในแง่วิชาการเพราะดูจะเป็นการเดาสุ่มโดยเชื่อมโยงข้อมูลประวัติศาสตร์ทั่วไปเข้ากับ ความเข้าใจปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อาจจะไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญนักสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายในการเสพประวัติศาสตร์และสิ่งหลงเหลือทางประวัติศาสตร์ในฐานะความบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ อย่างไรก็ดี โนมุมมองของผู้เขียนบทความนี้ ข้อเสนอพื้นฐานดังกล่าวก็สะท้อนถึงการยอมรับและความเข้าใจ

ร่วมสมัยของคนทั่วไปเกี่ยวกับวัดแห่งนี้อย่างน้อย 2 ประการด้วยกัน ประการแรก คนปัจจุบันยึดถือว่า วัดแห่งนี้สร้างโดยอังกฤษ ในพระนามของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย และประการต่อมา วัดนี้มีศิลปะแบบจีนและพม่าผสมผสานอยู่ อันแสดงให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนและพม่าที่มีอย่างสูงต่อการสร้างวัดนี้ สองประการนี้ ทั้งย้อนแย้งและทั้งสนับสนุนความเป็นไปได้ในทางประวัติศาสตร์ซึ่งผู้เขียนบทความนี้จะได้แกะรอยต่อไปในงานเขียนนี้

ตามความเข้าใจจากข้อมูลของวัดซึ่งสะท้อนให้เห็นจากจารึกที่ป้ายชื่อหน้าวัด และหนังสือคู่มือการท่องเที่ยวชมวัด ระบุว่าวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2388 ข้อมูลนี้กลายเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในเอกสารที่จัดทำเพื่อการประชาสัมพันธ์วัด และเอกสารส่วนราชการมาเลเซียและไทย ตลอดจนนักท่องเที่ยว ขณะที่สื่อมวลชนไทยที่เคยทำรายงานข่าวพิเศษเกี่ยวกับปีนังก็ผลิตข้อความเข้าใจดังกล่าว มีหน้าซ้ำ บางรายการยังเพิ่มเติมรายละเอียดที่ผิดพลาดยิ่งขึ้นไปอีก เช่น รายการ “AEC Business Class รู้ทันเอเชีย : พุทธพม่า พุทธไทยในมาเลเซีย, รัฐปีนัง มาเลเซีย” ที่ออกอากาศทางสถานี THAI PBS เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2560 ก็ให้ข้อมูลที่ขาดข้อมูลในการวิเคราะห์ความจริงว่า วัดแห่งนี้ “เริ่มต้นสร้างโดยบริษัทอินเดียตะวันออก ซึ่งเป็นบริษัทการค้าของอังกฤษ ในนามของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย...”

บทความนี้ จะได้แสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่รับรู้และเข้าใจกันทั่วไปดังกล่าวนั้นมีร่องรอยของข้อเท็จจริงที่แตกต่างจากความเชื่อข้างต้นนี้ อังกฤษในขณะเป็นผู้เช่าเหมาเกาะปีนังนั้นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบการสร้างวัด ทว่าเป็นเพียงผู้ให้สิทธิหรืออำนวยความสะดวกให้พุทธศาสนิกชนในปีนังได้สำแดงออกถึงความศรัทธาโดยการสร้างวัดเท่านั้น ดังนั้นปีศาจที่ยึดถือกันในปัจจุบันว่าเป็นปีที่สร้างวัดจึงไม่ถูกต้อง โดยบทความนี้จะพยายามตามหาร่องรอยปีสร้างวัด หรือช่วงเวลาที่สร้างวัดดังกล่าว พร้อมกับจะเสนอว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้น วัดบนถนนพมานี้มีเพียงวัดไชยมังคลาราม เดิมนี้ชื่อวัดปุเลตติกุต ตามชื่อชุมชนที่ตั้ง กระทั่งเกิดความขัดแย้งกันระหว่างกรรมการวัด (trustee) เชื้อสายไทยและเชื้อสายพม่า ทำให้เกิดวัดขึ้นตั้งประจันหน้ากันบนสองฝั่งถนนพมา

ทั้งนี้ในประเด็นความขัดแย้ง บทความจะเน้นให้รายละเอียดเกี่ยวกับคดีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์วัดระหว่างวัดไทยและวัดพม่าซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง แต่ก็แสดงให้เห็นร่องรอยของความขัดแย้งระหว่างคนสองเชื้อชาติที่แรกเริ่มเดิมทีได้รับความไว้วางใจจากอังกฤษให้ถือครองที่ดินบริเวณที่ตั้งวัดร่วมกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ก็ได้เกิดความไม่ลงรอยกันโดยชนวนเหตุคือผลประโยชน์จากการใช้ที่ดินวัดในกิจการต่างๆ อารังศักดิ์ อายุวัฒนะ ถึงกับระบุไว้ในงานเขียนชิ้นสำคัญเรื่อง “คนไทยในมาเลเซีย”

เมื่อ พ.ศ.2517 ว่า พระสงฆ์ไทยในปีนั้นได้สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอยู่กับวัดพุทธของชาวลังกาชาวจีน (ซึ่งอยู่ไกลออกไป) อยู่บ้าง แต่กับวัดพม่าที่อยู่ตรงกันข้ามกันกลับ “ไม่เคยเกี่ยวข้องกันในฐานะพุทธศาสนสัมพันธ์เยี่ยงชาวพุทธชาติอื่นๆ เหตุที่เป็นเช่นนั้น เห็นจะเกิดจากกรณีที่มีข้อพิพาทในเรื่องที่ตั้งวัด” (ธำรงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, 2517, 327)

ข้อวินิจฉัยของธำรงค์ศักดิ์ แสดงให้เห็นว่าความบาดหมางระหว่างไทยกับพม่าในกรณีที่ดินและผลประโยชน์วัดนั้นกลายเป็นแผลบาดลึกที่ทำให้พระสงฆ์จากวัดทั้งสองไม่ร่วมสังฆกรรมกันเลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งนี้ก็ไม่อาจลบเลือนประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ที่ว่า เดิมไทยและพม่าเคยมีเพียงวัดเดียวที่ใช้สอยร่วมกัน ประวัติศาสตร์บรรทัดนี้เองที่เป็นที่มาของร่องรอยที่พอจะอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจขึ้นว่าทำไมศาสนศิลป์พม่าจึงได้แทรกกระจายปะปนอยู่กับศิลปะไทย จีน และอินเดีย ตั้งแต่อาคาร ตลอดจนพระเจดีย์ในวัดบุเลาติกุส หรือวัดไชยมังคลารามปัจจุบัน

“คนไทย” ในปีนั้น

ดินแดนที่เป็นประเทศมาเลเซียปัจจุบัน แต่เดิมนั้นเป็นรัฐสุลต่านอิสระหลายๆ รัฐ ต่อมาบริษัทอีสต์อินเดียในรัฐบาลอังกฤษก็ได้เข้ามาก่อตั้งและแผ่อำนาจเข้ามาตั้งอาณานิคม โดยขอเช่าที่เกาะหมากหรือเกาะปีนังจากสุลต่านเคดะห์เป็นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ.2329 ก่อนจะขยายไปถึงโคโปรและมะละกา

มีคนไทยอาศัยอยู่ในปีนังตลอดมาในประวัติศาสตร์ของเกาะแห่งนี้ คนไทยเหล่านี้ดั้งเดิมอาจเป็นคนจีนที่กลืนกลายเป็นตัวเองเข้ากับคนท้องถิ่น เป็นสมาชิกกลุ่มสมาคมฮังยีที่เดินทางเข้ามาทำงาน ผู้รับ และตั้งหลักแหล่ง¹ หรืออาจเป็นคนไทยที่อพยพเข้าไปอยู่

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จเยี่ยมสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและพระธิดา ที่เมืองปีนัง (ภาพและคำบรรยายจากพจนพิศมัย ดิศกุล, 2559)

เมื่อครั้งที่ปีนังขึ้นกับเมืองเคดะห์หรือไทรบุรี ซึ่งเคยเป็นเมืองประเทศราชของสยามอย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา กระทั่งปีนังกลายเป็นเกาะเช่าของอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2329 เปลี่ยนชื่อเป็น “เกาะปริงชอพอเวลล์” มีบทบาทเป็นสถานีการค้าและเป็นถิ่นพำนักของชาวอังกฤษ จนพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าในตะวันออกไกลของอังกฤษในเวลาต่อมา

ในบริบทของความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ปรากฏว่าคนไทยอาศัยอยู่ที่นั่นมาโดยตลอด ยิ่งถ้าหากพิจารณาว่า ปีนังที่อังกฤษเรียกว่าเป็น “โปรวิ้นซ์เวลล์เลย์” ที่หมายรวมถึงแผ่นดินใหญ่ตรงข้ามเกาะปีนังเข้าไปด้วยแล้ว จำนวนคนไทยก็มีอยู่มากขึ้นไปอีก ทั้งที่กลืนกลายเป็นคนพื้นเมือง หรือเจ้านาย ขุนนาง อดีตข้าราชการ นักการเมือง คหบดี ตลอดจนพ่อค้า ข้าราชการ และนักเรียนที่เข้าไปศึกษาและพักอาศัยอยู่ชั่วคราว (ธำรงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, 2517, 326) ใน *นิราศเมืองปะเหลียน* ของพระยาพัทลุง (สว่าง ณ พัทลุง) เขียนเมื่อ พ.ศ. 2422 บรรยายถึงคนไทยในปีนังไว้ว่า

หากหาคนไทย และสงขลา
คือพื้นที่ที่สร้างความหวาดกลัว หวั่นวิตก และตึงเครียด
แก่บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่หนีภัยการเมืองในขณะนั้น
ปีนัง จึงดูจะกลายเป็นเมืองสวรรค์ที่คืนความอิสระเสรี
อันปลอดภัยไปร้งมาให้ แม้จะไม่อาจมีอำนาจเอกราช หรือความอิสระเสรี
มากมายเท่ากับสถานภาพก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พวกคนไทยไปอยู่ดูออกเกลื่อน
สมณะทั้งหลายได้แอบอิง

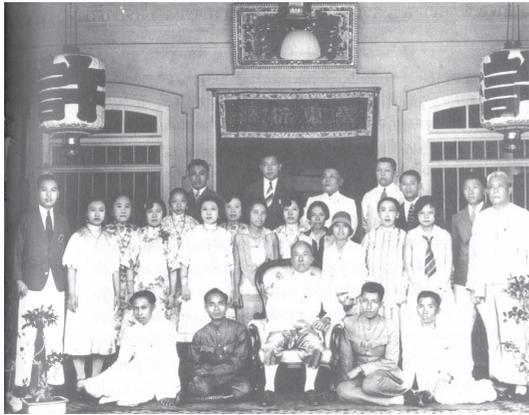
ตั้งบ้านเรือนมากมายทั้งชายหญิง
พอพะพิงบดินทบาตอาตมา
(พระยาไสภณพัทลุงกุล, 2529, 23)

จากกลอนนิราศข้างต้น แม้คำว่า “เกลื่อน” อาจ
จะดูเป็นภาษาเชิงกวีนิพนธ์ที่อาจจะไม่แสดงให้เห็น
ถึงปริมาณที่มากมายไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง
ได้ แต่การที่กลอนนิราศให้รายละเอียดว่า คนไทย
เหล่านั้นมีมากพอให้ “สมณะ...ได้แอบอิง” ก็แสดง
ให้เห็นคนไทยในเชิงปริมาณว่าคงจะหนาแน่นพอ
สมควร เพราะสามารถหล่อเลี้ยงพระสงฆ์ในวัดได้
ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มีวัดไทยอยู่ในเกาะปีนังถึง
3 วัดเป็นอย่างน้อย

ขณะเดียวกัน คนไทยจากฝั่งสยามเองก็คงจะ
เดินทางไปมาหาสู่กับปีนังอย่างสะดวกสบาย ทั้งใน
ฐานะของผู้ไปประกอบอาชีพ การศึกษา หรือแม้แต่
การแต่งงาน ดังจะเห็นได้จากที่พ่อค้าจีน ที่ต่อมาได้
เป็น “ขุนนักดีพาดิน” แห่งล่งจู ก็เดินทางไปอยู่ปีนัง
ปล่อยให้ “นายจ่าย” ลูกชายรับรองพระยาไสภณ
พัทลุงกุลอยู่ที่ล่งจู ก่อนจะพบเจอกันและคอยอำนวยความสะดวก

ความสะดวกให้พระยาไสภณพัทลุงกุลตลอดเวลาที่
อยู่ปีนังกระทั่งขึ้นเรือไปสิงคโปร์เพื่อเข้ากรุงเทพฯ
(เรื่องเดิม, 20) นางชื่น จินดาพล ทายาทของขุนชาญ
นิคมกิจ (ขาว) ต้นตระกูลจินดาพล ในจังหวัดพังงา
ก็ได้แต่งงานและไปใช้ชีวิตอยู่ปีนังกับสามีชื่อนาย
มาล่า แซ่ฮุย เศรษฐีชาวปีนังตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5
การแต่งงานได้เปิดโอกาสให้ญาติๆ เช่น นายเสน
จินดาพล ผู้น้องได้เดินทางไปทำงานเป็นเสมียน
บริษัทบ้านฮองหิ้นอยู่นานถึง 6 ปี (เสน จินดาพล,
2528, คำนำ)² หรือ ขุนพิพิธเสนหา (แดง สารรักษ์)
(ที่ต่อมาได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการ
วัดไชยมังคลาราม และเป็นบุคคลสำคัญที่บันทึก
ประวัติวัดที่ชี้ให้เห็นร่องรอยของความขัดแย้ง
ระหว่างคนไทยกับคนพม่า) ก็ทำงานเป็นลูกจ้างของ
บริษัทเหมืองแร่อังกฤษในฐานะนักแปลประจำ
บริษัท สาขาปีนัง

สมเด็จพระยามโนปกรณนิติธาดา ฉายพระรูปที่บ้านพระยารัตนเศรษฐี (คอยุดอก) ที่เมืองป็นัง (ภาพและคำบรรยายจากพูนพิศมัย ดิศกุล, 2559)

แม้แต่สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เกาะป็นังก็กลายเป็นแหล่งพำนักของขุนนางชั้นสูงในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์อีกจำนวนหนึ่ง ได้แก่ สมเด็จพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเสด็จออกมาประทับที่ป็นัง พร้อมด้วยพระธิดา 3 องค์ (ม.จ.พูนพิศมัย ม.จ.พิลลิตาและ ม.จ.พัฒนาคุณ ดิศกุล) เมื่อ พ.ศ. 2476 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าอาภากรธรรณี พระบิดาและพระมารดาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมองค์สุดท้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เสด็จออกมาประทับที่ป็นังด้วย และพระองค์เจ้าประเวศวรสมัย พระชนิษฐา (พี่สาว) รวมทั้ง ม.จ.วิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิศกุล อดีตราชเลขาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรง “ลี้ภัยการเมือง” ออกมาป็นังด้วย นอกจากนี้ยังมีพระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) นายกรัฐมนตรีคนแรกของระบอบประชาธิปไตยไทย ซึ่งหลังจากถูกรัฐประหารเงียบโดยคณะราษฎร

ก็ต้องออกมาปักหลักอยู่ที่ป็นังหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชเช่นกัน (พูนพิศมัย ดิศกุล, 2559 และ ศรัณย์ ทองปาน, 2543) โดยสมเด็จพระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ถึงแก่อสัญกรรมที่ป็นัง ศพได้รับการทำพิธีพืชมงคลไว้ที่วัดบาตูลันจิง (วัดป็นังบงอ) ก่อนส่งกลับไปประกอบพิธีที่กรุงเทพมหานครในช่วงปลายทศวรรษ 2470 (ถาวรศักดิ์ อายุวัฒน์, 2517)

พระบรมวงศานุวงศ์ในช่วงการลี้ภัยการเมืองมาที่ป็นังจึงมีความผูกพันกับวัดต่างๆ เป็นพิเศษ ทั้งได้เข้าไปมีบทบาทในการทำนุบำรุง และส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศาสนาในขณะที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะวัดไชยมงคลารามซึ่งเป็นวัดใหญ่ และเก่าแก่ที่สุด ก็ได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทในฐานะแหล่งที่พึ่งพิงจิตใจของผู้ลี้ภัยทางการเมือง บทบาทของการเป็นพื้นที่ประชุมชนของวัดทำให้ชนชั้นสูงไทยขณะนั้นได้ประจักษ์ว่า มีคนไทยพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในเกาะป็นังอยู่ไม่น้อยเลย

รายนามข้าราชการจากกรุงเทพฯ และเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยไปอยู่ป็นังหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ดังได้กล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าเกาะเล็กๆ แห่งนี้ได้กลายเป็นสถานที่สำคัญและค่อนข้างปลอดภัยจากภัยการเมืองโดยคณะราษฎร ซึ่งข้าราชการและเชื้อพระวงศ์ต่างก็หวั่นวิตก กล่าวสำหรับสมเด็จพระยามโนปกรณนิติธาดา และบุตรสาวทั้ง 3 คน ภายหลังจากที่หลบภัยการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปพำนักที่หัวหินได้ไม่นานนัก ก็ลงมาเช่าบ้านที่หาดใหญ่ ซึ่งเป็นเวลาได้เสียกับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จมาพำนักอยู่ที่โรงแรมรถไฟในตัวเมืองสงขลา เพราะเห็นว่างห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของคณะราษฎร น่าจะ

รถไฟฟ้าหรือรถรางในปีนัง และถนนสายหนึ่งในปีนังในทศวรรษ 2510

ได้รับผลกระทบซ้ำกว่า อย่างไม่รู้ดี เพียงไม่นานนัก สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงข้ามพรมแดนไปอาศัยอยู่ที่ปีนัง หลังจากมีโทรเลขด่วนจากหลานสาวที่กรุงเทพฯ บอกเป็นนัยๆ ให้สมเด็จพระยาดำรงฯ หนีไปปีนัง และเกิดข่าวหนาหูว่ารัฐบาลใหม่ของคณะราษฎรขณะนั้นส่งนายตำรวจแม่ปืนมาปราบโจรจีนคอมมิวนิสต์ที่เบตงแล้วจะยกกำลังมาคุมพระองค์ท่านที่หาดใหญ่เพื่อนำเข้าไปกรุงเทพฯ ด้วย (พูนพิศมัย ดิศกุล, 2559, หน้า 313-315) สมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งทรงพำนักอยู่ที่สงขลาที่รับสั่งให้หนีไปปีนัง “เพราะท่านไม่ทรงเห็นว่าช่วยใครได้อีกแล้ว...” (เรื่องเดิม)

หากหาดใหญ่ และสงขลา คือพื้นที่ที่สร้างความหวาดกลัว หวั่นวิตก และตึงเครียดแก่บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่หนีภัยการเมืองในขณะนั้น ปีนังจึงดูจะกลายเป็นเมืองสวรรค์ที่คืนความอิสระเสรีอันปลอดภัยไปร้งมาให้ แม้จะไม่อาจมีอำนาจเอกสิทธิ์หรือความอิสระเสรีมากมายเท่ากับสถานภาพก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปีนังเปรียบเสมือนท้องฟ้าที่สดใส ฟ้าเปิดให้ “รู้สึกตัวว่าเหมือนนกที่หลุดจากกรง เดินคุยกันอย่างฟรี ไม่ต้องมอมนั้นมอมนี่ระวังไปทุกฝีก้าว” ดังที่ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล บันทึกไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าตั้งใจลดยมีนงมาด้วยความเหนื่อยอ่อนจนเข้าทางจะถึง Butterworth ก็แลเห็นเขาปีนังอยู่ข้างหน้า เราทุกคนร้องออกมาพร้อมกันว่า “ปีนัง” และจิตใจกับกำลังก็กลับมีขึ้นใหม่ราวกับเขาลูกใหญ่นั้นคือ Olympia ที่พระเป็นเจ้าเสด็จอยู่อย่างแน่แท้แล้ว” (พูนพิศมัย ดิศกุล, 2559, 319)

จากคำบอกเล่าของ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล แม้ปีนังจะเป็นดินแดนที่ปลอดภัยจากความกดดันทางการเมือง แต่ชีวิตของข้าราชการและเชื้อพระวงศ์ที่นั่นค่อนข้างประสบความสำเร็จพอสมควรไม่น้อยในระยะแรกๆ แต่ภายหลังทางราชการเมืองปีนังได้ให้การรับรองและมีคนไทยอยู่ที่นั่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่ยังมิวัดไทยให้ได้ใช้ชีวิตแบบพุทธศาสนิกชนอยู่หลายวัดด้วย ทำให้ใช้ชีวิตในบรรยากาศที่ปลอดภัยจากความวิตกกังวลเรื่องความความขัดแย้งในกรุงเทพฯ และในเขตประเทศไทยไปได้ไม่น้อย สมเด็จพระยาดำรงฯ ที่ทรงคิดจะลี้ภัยอยู่เพียงระยะเวลาสั้นๆ ก็ทรงปักหลักอยู่ปีนังอย่างต่อเนื่องยาวนานร่วม 10 ปี ทั้งที่เคยคิดว่าจะอยู่เพียงไม่กี่เดือนเท่านั้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ว่า ขณะนั้นมีคนไทยในปีนังประมาณ 500-600 คน หลังจากนั้นในจดหมายเวรช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2477 เมื่อเสด็จไปเวียนเทียนเนื่องในวันวิสาขะ

เสน่ห์ของปิ่น
สำหรับคนจีนในไทยที่ได้กลายเป็นคนไทย
ตัวเองเป็นคนไทย และ/หรือคนมลายู
ตลอดมานั้นอาจเป็นเพราะภูมิศาสตร์ที่
ตั้งอยู่ใกล้กันทำให้ผู้คนไปมาหาสู่กัน
ได้ง่าย เมื่อประกอบกับการเป็นดินแดน
ในการครอบครองของอังกฤษ
พัฒนาการและอัตลักษณ์
ของปิ่นจึงเต็มไปด้วยกลิ่นอาย
แบบอังกฤษผสมจีน
ซึ่งชาวไทย โดยเฉพาะชาวไทยชนชั้นสูง
ในสมัยก่อนเห็นว่าเป็น “ตัวอย่างของ
ความทันสมัยใกล้ๆ บ้านเรา”

บุชาที่วัดปู่เลาดิคุส วัดไทยที่เก่าแก่ที่สุดในปิ่น ทรงเล่าว่า “พอเข้าวัดก็เกิดพิศวงด้วยเห็นผู้คนไปมาราวสัก 200 แต่มีผู้หญิงเป็นพื้น เห็นแต่งตัวเป็น อย่างยอดเยี่ยมทั้งนั้น เป็นคนชั้นมีอันจะกินโดยมาก ได้ยินเสียงพูดจึงรู้ว่าเป็นไทย แต่มีผู้ชายน้อยราวสัก 20 คน” (อ้างถึงในรำรงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์นะ, 2517 และ ศรีธัญย์ ทองปาน, 2543)

มีเรื่องเล่าว่าในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีคนจีนจากเมืองปิ่น เคคะห์ อีโปห์ และเมืองมลายูใกล้เคียงเข้ามาลงทุนทำสวนยางพาราขนาดใหญ่ตามการส่งเสริมของรัฐบาลไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องราวของนายหัวว่านซิว ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน “ผู้สร้างตึกแรกในหาดใหญ่” เขาเป็นคนจีนชายแรงงานที่ผู้ร่ำรวยจากเหมืองแร่ทั้งที่มีเงินตั้งต้นเพียงแค่ 250 เหรียญมาเลย์ หัวว่านซิว เมื่อ

ร่ำรวยจากเหมืองแร่ที่มลายูก็เข้ามาจับสัมปทานจากรัฐบาลไทยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำสวนยางขนาด 15,000 ไร่ ใช้ทั้งคนจีนและคนไทยเป็นลูกจ้าง ต่อมาเขาก็ขยายธุรกิจมาที่หาดใหญ่สร้างอาคารสองชั้นสวยหรูให้เช่าขึ้นบนถนนนิพัทธ์อุทิศ 1 ถือเป็นตึกแรกของหาดใหญ่ (พ.ศ. 2468) และเดินทางข้ามพรมแดนทำธุรกิจระหว่างฝั่งไทยและฝั่งมาเลเซียอยู่ยาวนาน (เงินเช่าหูน, 2541, 77-78) หรือนายโชติบ ชาวจีนอพยพที่ขายตัวเป็นแรงงานขั้นต่ำในมาเลเซียและหนานยาง ก็ว่ายน้ําหลบหนีเข้ามาในฝั่งไทยแล้วไปทำการเกษตรอยู่ที่ปิ่นภายหลังแต่งงานกับหญิงสาวจีนที่ไปซื้อมาจากสถานสงเคราะห์ เมื่อร่ำรวยก็กลับเมืองจีน และกลับมาตั้งหลักปักฐานที่ปิ่นอีกครั้ง ก่อนจะอพยพมาอยู่ฝั่งไทย และมีทายาทสืบลูกสืบหลานอยู่ในชุมชนย่านสะเดาคลองแจะ และทุ่งลุง (เรื่องเดิม, 97-99)

ผู้คนที่เดินทางไปมาข้ามฝั่งไทย-มาเลย์ เหล่านี้มีหลากหลายตั้งแต่ผู้ชายแรงงาน ช่าง หมอผี และนักธุรกิจ แม้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนอพยพ แต่ก็มีคนพื้นเมืองจำนวนหนึ่งเช่นกัน ดังเรื่องเล่าเกี่ยวกับชายคนหนึ่งที่มีเมียสวยจากมลายู อพยพมาเปิดร้านซ่อมจักรยานที่บ้านทับกบจนเจริญรุ่งเรือง แล้วถูกผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นชาวจีนที่พูดภาษาไทยได้ก่อกวนแกล้งยิดเมียและธุรกิจ จนเขาต้องสังหารผู้ใหญ่บ้านคนนั้นก่อนหลบหนีกลับฝั่งมาเลย์ (เงินเช่าหูน, 2541, 170)

การข้ามฝั่งไปมาดังกล่าว ทำให้ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ชายแดนไทยด้านสะเดาที่บ้านทับกบ ซึ่งเต็มไปด้วยคนจีนจากปิ่นและมลายู ได้กลายเป็น “รูรั่ว” ที่คนในท้องถิ่นซื้อขายและข้ามฝั่งกันไปมาโดยอิสระ หลังสงครามโลกยุติ “สภาพการณ์ต่างๆ กลับแปรลง สินค้าราคาแพงขึ้น ในเวลานั้นป่าดงเบขาร์ตลาดฝั่งไทยและมลายูเจริญเติบโตขึ้นอย่างผิดปกติ สาเหตุมาจากว่าประชาชนในมลายู

“ไม่มีอิสระเสรี ไม่ยอมถูกกักขังอีกต่อไป เหมือนดั่ง
ฝั่งแตกรัง แยกกันขึ้นรถไฟไปปาดังเบซาร์ฝั่งไทย
ซื้อสินค้าพื้นเมืองไทยราคาถูกโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้า
คนกลาง” (เรื่องเดิม, 149)

ขณะเดียวกัน ในกระแสการร่วมขบวนการกู้ชาติ
(จากญี่ปุ่น) ของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย แม้จะ
เกิดกระแสต่อต้านคนจีนมีการตรวจสอบหนังสือพิมพ์
ภาษาจีนจากรัฐบาลไทย แต่ปฏิสัมพันธ์ที่ชาวจีนฝั่ง
ประเทศไทยมีต่อปิ่นังและสิงคโปร์ก็ทำให้พวกเขา
สามารถเสพข่าวการกู้ชาติได้จากหนังสือพิมพ์ที่
ลักลอบส่งมาจากปิ่นัง กระทั่งทำให้ชายหนุ่มวัย
ฉกรรจ์ 2 คนตัดสินใจเดินทางออกจากสะเดาไป
เวียดนามสู่คุนหมิง สมัยเข้าร่วมกิจกรรมกู้ชาติ
(จินเซ่าหฺวุน, 2541, 120)

เสน่ห์ของปิ่นังสำหรับคนจีนในไทยที่ได้กลายเป็น
ตัวเองเป็นคนไทย และ/หรือคนมลายูตลอดมานั้น
อาจเป็นเพราะภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่ใกล้กันทำให้ผู้คน
ไปมาหาสู่กันได้ง่าย เมื่อประกอบกับการเป็นดินแดน
ในการครอบครองของอังกฤษ พัฒนาการและ
อัตลักษณ์ของปิ่นังจึงเติมไปด้วยกลืนอายุแบบ
อังกฤษผสมจีน ซึ่งชาวไทย โดยเฉพาะชาวไทย
ชนชั้นสูงในสมัยก่อนเห็นว่าเป็น “ตัวอย่างของความ
ทันสมัยใกล้ๆ บ้านเรา” ดังปรากฏในอารมณ์กวีของ
พระยาโสภณพัทลุงกุลในนิราศเมืองปะเหลียน

ดังกล่าวแล้ว สด ภูมระโรหิต ถึงกับกล่าวว่าเขารู้สึก
อับอาย เมื่อมีคนเปรียบเทียบความเจริญระหว่าง
ไทยกับปิ่นัง การเปรียบเทียบในข้อเขียนนี้ จะทำให้
เราเห็นได้ถึงจินตนาการของสังคมไทยต่อเมืองปิ่นัง
ได้ชัดเจนขึ้น ดังที่สดขยายความว่า

“ยังมีเหตุอีกหลายประการที่ทำให้ต้องสนใจ
(มลายู-ปิ่นัง) มากขึ้น เหตุเหล่านี้ก็คือความเจริญ
อย่างสูงของดินแดนเหล่านี้ซึ่งเมืองไทยของเรา
ไม่มีทางจะเปรียบเทียบได้ เป็นต้นว่า ความเจริญ
ทางการสาธารณสุข การคมนาคม ถนนหนทาง
เคหสถานบ้านเรือน การตำรวจ การสาธารณูปโภค
การปกครอง ข้าพเจ้ารู้สึกขายหน้า เมื่อมีผู้มาพูดให้
ฟังว่า ไม่ต้องบอกว่าเข้าแดนไทยแล้ว เพราะว่าถนน
ได้บอกให้รู้ได้เป็นอย่างดี หมายความว่าถนนของ
เราเลวถึงขนาดที่ผู้นั่งรถยนต์เข้ามาจากมลายู
สามารถจะบอกได้ทันทีว่าเข้าแดนไทยแล้ว เมื่อ
คำนึงว่าประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช ไม่อยู่ใน
อาณัติของใคร ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่า คงจะเป็น
เพราะความเป็นเอกราชนี้เอง ถนนหนทางของเรา
จึงยังสู้ถนนในมลายู-ปิ่นังไม่ได้...” (สด ภูมระโรหิต,
2501, [3-4])

ปิ่นังในจินตภาพเชิงเปรียบเทียบดังกล่าวนี้
ในเวลาต่อมาจึงกลายเป็นหมุดหมายทั้งด้านการ
ท่องเที่ยว พักผ่อน แวะพัก และการรับแบบแผน
การศึกษาแบบตะวันตก หรือแม้แต่การเรียนภาษาจีน
โรงเรียนมัธยมจุฬาลงกรณ์ที่ปิ่นังก็มีชื่อเสียงมาอย่าง
ยาวนานในฐานะที่ “เป็นโรงเรียนที่สอนภาษาจีนชั้น
สูงสุด ในระยะแรกๆ คนที่มาบุกเบิกบ้านใหญ่เต็ม
(หรือบ้านทับกบ ฝั่งประเทศไทย) จึงส่งลูกหลานไป
เรียนที่โรงเรียนนี้หรือโรงเรียนอื่นๆ ในปิ่นัง ทำให้ได้
คนที่มีคุณภาพทางภาษาจีนและภาษาอังกฤษ
มากมาย...” (เรื่องเดิม, 134) โรงเรียนแห่งนี้ยังสร้าง
กวีและนักเขียนจีนขึ้นจำนวนหนึ่งด้วย ดังได้มีคนที่

(จีนในฝั่งไทย) เขียนบทความไปลงหนังสือพิมพ์ ‘เขียนได้ยิ่งเป้า’ ที่ปิ่นบอยๆ “ผู้จัดการสวนว่านชีวิต เป็นหอมแม่ (หมอวินิจฉัยอากาศ) ทั้งมีความรู้เรื่อง แต่งกลอนจีนได้อย่างดีเลิศ” (เรื่องเดิม) หลัง สงครามโลกครั้งที่สอง โรงเรียนหยกเขียว โรงเรียนจีนเปิดใหม่ที่บ้านทับกบก็เชิญนายชิมฮู่เคง จาก ปิ่นมาเป็นครูใหญ่ด้วยความหวังว่าโรงเรียนหยกเขียว จะได้พัฒนาคุณภาพเทียบเท่าโรงเรียนจุงหลิงใน ปิ่น (จินเซ้าหุน, 2541, 252)

จนกระทั่งในทศวรรษ 2500 ปิ่นก็ยังเป็น สวรรค์สำหรับนักท่องเที่ยว และนักการค้า โดยเฉพาะบรรยากาศการท่องเที่ยวที่คึกคักไปด้วย คนนานาชาติ ทำให้ศิลปะการแสดงท้องถิ่นได้รับความนิยมนำมาจัดแสดงอย่างสูงในปิ่น และมโนราห์แล้ว การแสดงรำวงซึ่งเกิดขึ้นในสมัย รัฐนิยมจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็กลายเป็น ศิลปะการเต้นรำที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในปิ่น มีคณะรำวงเกิดขึ้นมากมายในจังหวัดสงขลา โดย พื้นที่ทำการแสดงคือชุมชนท่องเที่ยวบริเวณชายแดน เช่น สุโขทัย ปาดังเบซาร์ สะเดา และที่นิยมที่สุด ก็คือปิ่น (ละออง ศรีสุคนธ์, 2507, 113)

ปิ่นในฐานะ “สถานีนานาชาติ” บทพรรณนา ของกวีท้องถิ่นภาคใต้สมัยต้นรัชกาลที่ 5

ปัจจัยและปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้ปิ่น กลายเป็นแหล่งสำคัญที่ผู้คนนานาชาติพันธุ์เข้าไป อยู่ที่นี่ ดังจะพบเห็นศาสนสถานทั้งของจีน พุทธ ฮินดู คริสต์ และอิสลาม นอกจากนั้นก็ยังมีตึกกรม บ้านช่องที่อยู่ของคนนานาชาติอีกหลายชาติพันธุ์ ด้วยกัน พระยาโสภณพัทลุงกุล หรือสว่าง ณ พัทลุง ข้าราชการระดับสูงของเมืองพัทลุง เมื่อแต่ง “นิราศ เมืองปะเหลียน” พ.ศ. 2422 ท่านก็ได้พรรณนาเมือง ปิ่นเอาไว้อย่างละเอียดลออ สะท้อนให้เห็นถึง

อารมณ์ความรู้สึกของคนท้องถิ่นในฝั่งไทยที่ได้ไป เห็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความทันสมัย ด้านอื่นๆ เช่น โทรศัพท์ ระบบการประกาศขนส่ง มวลชน เป็นต้น เช่นเดียวกับ ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล ที่เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องถนนและการคมนาคม ให้ความรู้สึก ว่า เมื่อเข้าไปปิ่นแล้ว รวากับอยู่ในโลกคนละมิติ

กลอนนิราศตอนหนึ่งบรรยายรายละเอียด ระหว่างการเที่ยวชมแหล่งรวมของผู้หญิงชาติต่างๆ โดยกวีพยายามสื่อว่าผู้หญิงเหล่านั้นเป็นผู้หญิง ชายบริการ แต่สังกัดอยู่เป็นกลุ่มๆ ตามชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นกรบรรยายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสถานีนานาชาติของปิ่นในสมัยนั้น นั่นคือมีทั้ง “ตึกนาง กวางตั้ง... ตึกนางญี่ปุ่น... ตึกแขกกลิ้งคู้หญิงเทศ... ตึกนางมลายูผู้หญิงแขก และ ตึกนางฝรั่ง...” (พระยาโสภณพัทลุงกุล, 2529, 21-22)

จนรุ่งวัน พระยาโสภณพัทลุงกุล และคณะ ก็ เดินทางไปเยี่ยมวัดปุเลาติกุส กลอนนิราศบรรยาย ให้เห็นความโอฬารของเส้นทางสู่วัด และความสวย งามของสิ่งก่อสร้างในวัด ดังตอนหนึ่งว่า

ตื่นเช้าล้างหน้ามากินอาหาร
พร้อมกันนัดไปวัดโหละติโกย
แต่งตัวพลันชวนกันขึ้นรถม้า
เสียบริมชลผู้คนมากมายจ้ง

.....
ถึงหน้าวัดทศนาเห็นอวาส
โบสถ์ระเบียงกุฎิวินารา
เข้าในโบสถ์น้อมเศียรจุดเทียนถวาย
พระพุทธรูปองค์กลางช่างแสนงาม
โหละติโกยวัดนี้มีสง่า
ขึ้นอังกฤษประเทศไทย

ค่อยเบิกบานใจสดหมดหิวโหย
เดินทางโดยริมท่าสาครัง
ออกจากหน้าบ้านไปเหมือนใจหวัง
ดูคับคั่งจ้อแจแจสำเนียง

.....
ทรายสะอาดร่มรื่นพื้นรูกษา
พัทธเสมาแปดทิศวิจิตรงาม
ลงหมอบกราบกราบจบคำรบสาม
ไม่เสื่่อมทราบลับลี้ดีใคร
ใครได้มาจัดสร้างแต่ครั้งไหน
ช่างมีใจสร้างไว้สบายจริง
(พระยาโสภณพัทลุงกุล, 2529, 23)

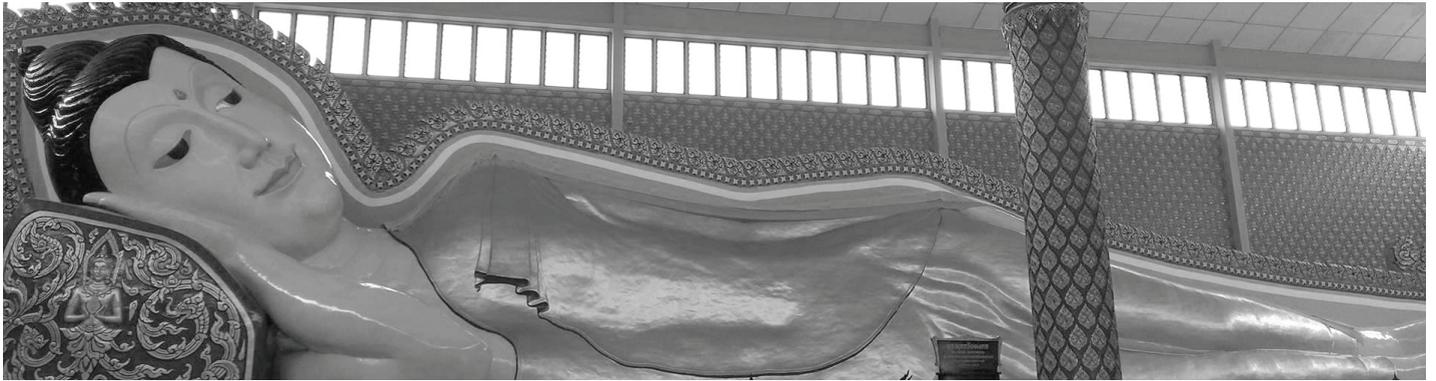
พระยาโสภณพัทลุงกุล เป็นกวีชาวใต้คนแรกที่เขียนนิราศสมัยใหม่ขึ้นเป็นเรื่องแรก คือ นิราศเมืองทลุง เมื่อปี พ.ศ. 2420 ลักษณะเด่นของท่านคือการบรรยายและพรรณนาความคิดและสิ่งทีพบเห็นอย่างละเอียดลออ ผลงานของท่านได้ชื่อว่า เป็นเสมือนจดหมายเหตุบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์วิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนสภาพสังคม รวมทั้งการเมืองการปกครอง (พิทยา บุขจรรัตน์, 2529, ก) อย่างไรก็ตาม จากกลอนนิราศข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าพระยาโสภณพัทลุงกุล ไม่ได้กล่าวถึงวัดพม่า ซึ่งตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับวัดไทยดังที่เรารับรู้กันอยู่ในปัจจุบันเลยแม้แต่น้อย

ปริศนาปีสร้างวัดปูเลาติกุส (ไชยมังคลาราม)

ดังกล่าวแล้วว่า ข้อมูลที่เป็นทางการซึ่งวัดไชยมังคลารามเองได้ยืนยันนั้น ระบุว่าวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2388 การที่ระบุชัดเจนอย่างนี้อาจชวนให้คนทั่วไปเกิดความสงสัยได้ว่าตัวเลขวันที่ 30 ที่ระบุนั้นอาจจะเป็นวันสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งในกระบวนการสร้าง อาทิ อาจจะเป็นวันวางศิลาฤกษ์ หรืออาจจะเป็นวันที่สร้างเสร็จ

อย่างไรก็ดี จากข้อมูลในเอกสารเก่าพบว่าวันเดือนปีที่วัดไชยมังคลารามยึดถือเป็นเวลาที่สร้างวัดนั้นเป็นวันที่อ้างอิงมาจากวันเดือนปีที่อังกฤษประกาศรับรอง “อินดที่ดิน” ซึ่งนายแอล การ์ลิง ข้าหลวงอังกฤษประจำเมืองปีนังได้ให้ไว้แก่ตัวแทน

ผู้ได้รับมอบอำนาจชาวไทยและชาวพม่าร่วมกัน โดยในประกาศโฉนดที่ดินนั้น ออก “ในพระนามาภิไธย สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย ราชีนีแห่งสหราชอาณาจักร บริเตนใหญ่และไอร์แลนด์ ทั้งรัชทายาทและผู้สืบราชสมบัติของพระนาง” ได้มอบกรรมสิทธิ์ที่ดินไว้ในกร “พิทักษ์กรรม” หรือทรัสต์ (trustee) ของตัวแทนชาวไทยและชาวพม่าอย่างละ 2 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากคนไทยและพม่าในชุมชนย่านนั้น ผ่านการรับรอง และประกาศแต่งตั้งอย่างเป็นทางการโดยพระบรมราชโองการของราชสำนักอังกฤษ ผ่านมาทางข้าหลวงประจำเมือง ดังข้อความตอนหนึ่งในเอกสารต้นฉบับภาษาอังกฤษ ความว่า

“บริษัทอิสต์ อินเดีย ในพระนามาภิไธย สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย พระมหाराชีนีแห่งสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่ และไอร์แลนด์ ทั้งรัชทายาทและผู้สืบราชสมบัติของพระนาง ณ ที่นี้ให้กรรมสิทธิ์ที่ดินไว้ในพิทักษ์กรรม ดังระบุไว้ข้างทำยนี้แก่ นางเมย์ 1 บุณชนัน 1 นานกะโย 1 และ บุณชนัน 1 สัมภูชาติพม่าและไทย ตั้งสำนักอยู่ในเกาะปริงชอพอเวลล์ ซึ่งได้คัดเลือกและแต่งตั้งโดยประชากรชาวพม่าและไทยให้เป็นผู้พิทักษ์ทรัพย์ ในเกาะที่กล่าว เพื่อดูแลกิจการของพระอารามซึ่งได้สร้างขึ้นในตำบลตุ๊กไอเยอร์ ภายหลัง...”

การให้กรรมสิทธิ์ครั้งนี้ยังได้ระบุชื่อเจ้าหน้าที่ผู้รังวัด ว่าคือนายโมอัมหมัด อัลลี โดยในการรังวัดครั้งนั้นก็เพื่อกำหนดสิทธิเหนือที่ดินเพื่อมอบให้ใช้ในกิจการทางศาสนาของชาวไทยและชาวพม่าเท่านั้น (ขุนพิพิธเสนาหา, 2491, 12 และวัลลภา นูรณ์วิจารณ์, 2556, 23) มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ว่า “มีเขตต์และเนื้อที่ดังต่อไปนี้ ทิศตะวันออกจรด ซอย บริค คลิน วัดทางด้านนี้ยาว เจ็ดร้อยยี่สิบแปดฟิต ทิศตะวันตกติดกับที่ดินของ นายชายู กับ เจ๊ะมิน ยาวเจ็ดร้อยสองฟิต และทิศใต้จดถนนพม่า สองร้อยเก้าสิบแปดฟิต ประมาณ เนื้อที่ดินสี่ตารางไอร์แลนด์ สี่สิบตารางจุมบัส กับ สามตารางฟิตครึ่ง ซึ่งเท่ากับห้าเอเคอร์ หนึ่งรูทกับ สี่สิบแปดเป็ช ตรงตามแผนผังซึ่งสลักข้อความและรับรองด้วยลายมือของลุงโมหะหมัด อัลลี เจ้าพนักงานรังวัดที่ดิน” สิริรวมพื้นที่แล้วประมาณ 10 ไร่เศษ ซึ่งพื้นที่ขนาดนั้นบนเกาะที่พัฒนาการด้านสาธารณูปโภคเติบโตอย่างรวดเร็ว ตึกรามบ้านช่องแน่นหนาแออัดไปด้วยคนหลายๆ ชาติพันธุ์ ย่อมถือได้ว่าเป็นดินผืนใหญ่เอการใหญ่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านผลประโยชน์ได้ง่าย³

เป็นที่น่าสังเกตว่ากระระบุชื่อให้คนพม่า 2 คน และไทย 2 คนเป็นผู้พิทักษ์ทรัพย์ตามโฉนดดังกล่าว เมื่อพิจารณาพร้อมกับใจความระหว่างบรรทัดใน

เอกสารของ ดับเบิลยู.ไอ. บัตเตอร์ เวก ผู้สำเร็จราชการเมืองปีนัง และ แอล การ์ลิง ข้าหลวงเมืองปีนัง สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ลงรอยกันบางอย่างระหว่างไทยและพม่าในช่วงก่อน พ.ศ. 2388 ได้ไม่น้อยทีเดียว โดยเฉพาะหลังการร่ววัดที่ดินครั้งแรกที่ปรากฏหลักฐานในสมุดร่ววัดที่ดินเกาะปีนัง พ.ศ. 2337 ตามที่ผู้สำเร็จราชการ ได้กล่าวอ้างถึงในจดหมายหารือและสั่งการไปยังข้าหลวงประจำเมือง

ข้อมูลนี้จึงได้กลายเป็นร่องรอยที่ทำให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของวัดปุเลาติกุสว่าน่าจะสร้างขึ้นมาก่อน พ.ศ.2337 ซึ่งเป็นปีที่มีการร่ววัดจัดสรรครั้งแรก หลังอังกฤษเข้ามาเช่าเกาะนี้แล้ว อีกทั้งในขณะนั้นวัดอาจจะมีอยู่เพียงวัดเดียวที่ทั้งชาวไทยและพม่าใช้ประโยชน์ร่วมกันอยู่ เพราะวัดพม่าธรรมิการาม (Wat Dhammikarama Burmese Buddhist Temple) ก็มีการอ้างอิงว่าสร้าง พ.ศ. 2346 อันเป็นปีหลังการร่ววัดที่ดินครั้งสำคัญ

ความขัดแย้งไทย-พม่า: จากสำนักงานผู้สำเร็จราชการ สู่ศาลสูงสุด

ดังกล่าวแล้วว่า เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการร่ววัด และบันทึกการร่ววัดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชาวไทย (จีน) และพม่าใช้ประโยชน์จากที่ดินและวัดดังกล่าวร่วมกันอยู่ และคงจะเกิดความขัดแย้งอะไรบางอย่างขึ้นมาในช่วงเวลาต่อเนื่องอีกหลายปีหลังจาก พ.ศ. 2337 อันจะเห็นได้จากในอีก 50 ปีต่อมา จดหมายของผู้สำเร็จราชการลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2388 มีเนื้อความเปิดเผยให้เห็นว่าข้าหลวงเมืองปีนังได้เคยทำหนังสือหารือผู้สำเร็จราชการเพื่อจัดการเรื่องกรรมสิทธิ์ และความขัดแย้งก่อนหน้านั้นแล้วหลายครั้ง โดย 2 ครั้งล่าสุดคือจดหมายลงวันที่ 17 ตุลาคม 2387 และ 8 พฤษภาคม 2388 (ก่อนออกโฉนดเป็นทางการเพียงไม่กี่วัน)

ทั้งนี้ระหว่างความขัดแย้งนั้น ทางผู้สำเร็จราชการแผ่นดินก็ได้เรียกทั้งฝ่ายไทยและพม่าไปทำการเจรจาทางออกร่วมกันที่สำนักงานของผู้สำเร็จราชการ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 15 พฤษภาคม 2388 อันนำไปสู่การมีข้อตกลงร่วมกันให้ตัวแทนฝ่ายไทยและพม่าฝ่ายละ 2 คนเป็นผู้พิทักษ์สิทธิในวัดและที่ดิน ดังรายชื่อที่ปรากฏในประกาศโฉนดลงวันที่ 30 พฤษภาคม ปีเดียวกันนั่นเอง ดังข้อความในจดหมายว่า

ข้าพเจ้ามีเกียรติที่จะขอรับรองว่า กรรมสิทธิ์ที่ดินที่กล่าวนี้ควรจะให้แก่ผู้แทนซึ่งประชากรพม่าและไทยซึ่งได้ประชุมเลือกตั้งแล้วที่สำนักงานของข้าพเจ้าเมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 15 เดือนนี้ มีรายนามคือ ชาวพม่า นางเมย์ 1 นานกะโย 1 ชาวไทย บุณชนัน 1 บุณชุ่น 1

ถ้าคนใดคนหนึ่งเหล่านี้ตายหรือออกไป ก็ให้ประชากรประชุมเลือกตั้งผู้สืบแทนกันใหม่โดยเปิดเผย และให้ผู้พิพากษาศาลตำรวจทราบ เพื่อจะได้นำข้อโต้เถียงยุ่งยากใดๆ อันอาจเกิดขึ้นเป็นปัญหาในการตั้งผู้สืบแทนนั้นมาเสนอให้ท่านวินิจฉัยชี้ขาด แต่พึงตระหนักและสังวรไว้ด้วยว่าการพิจารณาเรื่องนี้ต้องไม่เกี่ยวกับเรื่องของสงฆ์หรือกิจการทางศาสนาของประชากร ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งข้าราชการจะต้องไม่เข้าไปแทรกแซงอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นอันขาด (ขุนพิพิธเสนาหา, 2491, 9)

จะเห็นได้ว่า ทางราชการอังกฤษให้สิทธิขาดในการบริหารวัดและพื้นที่ที่ตั้งวัดแก่ชาวไทยและชาวพม่าอย่างเป็นทางการไม่ให้นำเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจของสงฆ์หรือศาสนกิจของชาวบ้านอย่างเด็ดขาด อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับคนในชุมชนละแวกนั้นซึ่งอยู่ปะปนกันทั้งไทย จีน มาเลย์ และพม่าเป็นอย่างมาก เพราะระบุนุไว้ว่า หากเกิดปัญหาเรื่องผู้ถือกรรมสิทธิ์ขึ้นมาอีกก็ให้ชาวบ้านในย่านนั้นร่วมประชุมคัดเลือกตัวแทนกันขึ้นมาเอง สงวนบทบาทของตัวแทนรัฐบาลอังกฤษไว้เฉพาะแก้ไขกรณีเกิดความขัดแย้งขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะเชื่อว่า อังกฤษเป็นผู้สร้างวัด ไม่ว่าจะสร้างโดยบริษัทอินเดียตะวันออก หรือสร้างโดยผู้สำเร็จราชการ และผู้ว่าการเกาะปีนังจึงเป็นไปได้เลย

นอกจากนี้ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปเพื่อการศาสนาอย่างแท้จริง ข้อความในโฉนดกรรมสิทธิ์ ยังได้ระบุอย่างละเอียดด้วยว่า ผู้ถือกรรมสิทธิ์ไทย-พม่าทั้ง 4 คน รวมตลอดถึงทายาทรุ่นต่อไปก็ไม่มีสิทธิ์ในลักษณะส่วนตัวต่อที่ดินดังกล่าว ดังข้อความระบุว่า

...ผู้พิทักษ์ทรัพย์ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นก็ดี และผู้สืบแทนคนใดหรือหลายคนในการพิทักษ์ทรัพย์ดังกล่าวนั้นก็ดี ไม่มีสิทธิ์อำนาจหรือหน้าที่แต่อย่างหนึ่งอย่างใดที่จะยกให้ ชื่อ ชาย แแบ่ง ให้ โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งกล่าวนี้หรือแต่ส่วนใดส่วนหนึ่งของที่ดินนี้ให้แก่ นางเมย์ บุนซัน นานกะโย บุนซุน ที่กล่าวในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์ทรัพย์ที่กล่าวมาข้างต้นหรือแก่ผู้สืบแทนของเขาคนใดคนหนึ่งในการพิทักษ์ทรัพย์ที่กล่าวอันใดที่ได้เลือกและแต่งตั้งขึ้นโดยประชากรชาวพม่าและไทย หรือแก่คนใดคนหนึ่งหรือหลายคนไม่ว่าโดยเหตุใดๆ แต่ให้คงถือต่อไป เพื่อประโยชน์ของประชากรชาวพม่าและไทยในเกาะปริง ออฟ เวลล์ และดินแดนอันขึ้นอยู่

ซุนพิพิธเสนาหา (แดง สารารักษ์)

ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ชั่วกาลปาวสาน

กรรมสิทธิ์อย่างเป็นทางการครั้งนี้ ทำให้การพัฒนาวัดเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวจีน ไทย และพม่า มีความรู้สึกมั่นคงที่จะก่อสร้างศาสนสถานต่างๆ โดยที่ดินส่วนหนึ่งได้ก่อสร้างเป็นสถูปเจดีย์และกุฏิที่พำนักสงฆ์ ส่วนหนึ่งใช้เป็นสุสานสำหรับศาสนิกชน และกันอีกส่วนเล็กน้อยไว้สำหรับปลูกเรือนให้ลูกาสุกอุปาสิกอุปการะแก่พระอารามและพระสงฆ์ ได้อาศัยสองสามหลัง ส่วนโบสถ์นั้นยังไม่ได้สร้างใหม่ เพราะมีมาแต่เดิมก่อนที่รัฐบาลให้กรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นแล้ว (ซุนพิพิธเสนาหา, 2491, 15)

เอกสารกรรมสิทธิ์นี้ทำให้ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ในละแวกเดียวกันให้สงบลงไปได้ และผู้ถือกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินตามโฉนดดังกล่าวก็คงเปลี่ยนไปอีกหลายรุ่น แต่ก็ยังคงยึดหลักจำนวน ไทย-พม่า จำนวนฝ่ายละ 2 คนอยู่เช่นเดิม ดังปรากฏให้เห็นในเอกสารคำพิพากษาของศาลสูงลงวันที่ 26 สิงหาคม 2463 ที่สะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างคนไทยและพม่าเกิดขึ้นอีกครั้ง

เมื่อประมวลเหตุการณ์จากรายละเอียดในคำพิพากษาของศาลสูงดังกล่าว พบว่า ความขัดแย้งครั้งนี้เกิดจากการที่จำเลย คือ “ท่านเฮ็ง” (พระสงฆ์) และ “นายหนู” (ภุมิฉานาอยู่ถนนพม่าเมืองปิ่น อาศีพค้าขาย) ผู้เป็นตัวแทนคนไทยผู้ถือสิทธิ์พิทักษ์ที่ดินได้นำที่ดินของวัดไปให้เอกชนเช่า เก็บดอกผลเป็นการเฉพาะส่วนไทย โจทย์ที่ฟ้องร้องในคดีนี้คือ ชาวพม่า นาม “ปอโอ” และ “หม่องไชยดง” บ้านอยู่ถนนพม่าใกล้เคียงกันกับจำเลย โดยศาลได้ตัดสินว่า “ท่านเฮ็ง...ไม่มีสิทธิ์ที่จะเก็บค่าเช่าและผลประโยชน์รายได้ของที่ดินที่ซึ่งโจทก์นำมาฟ้องร้องนี้ หรือขัดขวางอย่างหนึ่งอย่างใดในธุรกิจของที่ดิน” และบังคับให้ท่านเฮ็งจัดทำบัญชีรายรับจากค่าเช่าที่เดินทั้งหมดให้เสร็จภายใน 1 เดือน เงินที่เก็บเป็นค่าเช่ามาแล้วเหลือเท่าใด ก็ให้เอามาคืนกับผู้ถือเงินซึ่งศาลได้แต่งตั้งขึ้น ตอนหนึ่งในคำพิพากษาระบุว่า

...ให้จำศาลถือบัญชีนี้ไว้ ส่วนเงินที่เหลือจ่ายที่อยู่ในมือของจำเลย ให้ส่งแก่ผู้รักษาเงินซึ่งระบุไว้ในคำพิพากษานี้ทั้งหมด และศาลนี้จึงตั้งให้บริษัทเบอร์ คิลล์ แอนด์กัมปะนี จำกัด แห่งเมืองปิ่น เป็นผู้รับรักษาเงินและเก็บค่าเช่า และผลกำไรจากที่ดินที่กล่าว และใช้จ่ายเป็นครั้งคราวตามแต่ผู้พิทักษ์ทรัพย์ของพระอารามพม่าและไทย และผู้สืบแทนจะส่งจ่าย การใช้จ่ายเงินรายการนี้จะต้องจ่ายตามวัตถุประสงค์ต่อไปนี้คือ 1) บำรุงรักษาพระอารามไทย 2) บริการและตามประทีปพระอารามที่กล่าวนั้น 3) อุปการะแก่พระสงฆ์ของพระอารามที่กล่าวนั้น 4) บำรุงรักษาสุสานที่อยู่ในพระอารามนี้ 5) ปฏิสังขรณ์ปรับปรุงสมบัติอันอยู่ในพิทักษ์กรรมให้ดีขึ้น...

การฟ้องร้องครั้งนี้ เข้าใจว่าเป็นเพราะฝ่ายผู้พิทักษ์ทรัพย์ฝ่ายพม่าเห็นว่าเกิดความไม่ยุติธรรม

ในการใช้ที่ดินกรรมสิทธิ์ของวัดขึ้นเพราะฝ่ายพระสงฆ์และผู้พิทักษ์ไทยเป็นผู้ถือเงินเอง ศาลจึงพิพากษาโดยให้สิทธิ์แก่คนกลาง ซึ่งได้แก่ บริษัทเบอร์ คิลล์ แอนด์กัมปะนี จำกัด เป็นผู้ถือทรัพย์เอาไว้ แต่ก็เพื่อการบำรุงวัดตามผู้พิทักษ์ทรัพย์แห่งพระอารามพม่าและไทยจะเป็นผู้ส่งจ่ายนั่นเอง คำพิพากษาคำนี้สะท้อนให้เห็นผลประโยชน์เหนือที่ดินวัดที่มีมากขึ้นเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ปิ่นได้กลายเป็นหลักหมายของการเดินทางของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ กระทั่งเกิดความระแวงระหว่งพม่าและไทยว่าจะเกิดการรั่วไหลไปในนามส่วนตน จึงต้องพึ่งพาศาลให้หาคนกลางมาจัดการทรัพย์สินของวัดที่ออกงยขึ้นมานี้

บทบาทของคนเชื้อสายจีน และผู้หญิงในการ (สร้าง?) บำรุงวัดไทยมังคลาราม

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงน่าจะเป็นข้อยืนยันได้ว่า วัดปุเลตติกุล (ไทยมังคลาราม) นั้นก่อตั้งขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2388 ตามที่เชื่อกันในปัจจุบันอย่างน้อยก็กว่า 50 ปี กล่าวคือสร้างก่อนปี พ.ศ. 2337 ซึ่งเป็นปีที่กลุ่มคนไทยและคนพม่าได้ร้องให้มีการรังวัดที่ดิน และราชการอังกฤษได้ให้การรับรองในปี พุทธศักราชนั้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ใครเป็นผู้สร้างวัดนี้

นอกจากลักษณะทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ป็นิ่ง
เป็นตัวแกนของความทันสมัยแบบตะวันตก
และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ใกล้ชิดประเทศไทยแล้ว
เราอาจกล่าวได้ว่า วัดไชยมงคลาราม นั้นเป็นสายใยสำคัญ
ที่เชื่อมโยงคนไทยเข้ากับป็นิ่ง จึงได้พบว่า ตลอดระยะเวลา
แห่งพัฒนาการของวัดไชยมงคลาราม มีคนไทย พระสงฆ์ไทย
และข้าราชการไทยเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ

ขุนพิพิธเสนาหา หรือ แดง สารารักษ์ ซึ่งเป็น
กรรมการวัดในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา
เล่าถึงความเชื่อที่มีต่อๆ กันมาในหมู่ชาวบ้าน
ละแวกวัดว่า วัดไทยแห่งนี้สร้างขึ้นโดยผู้หญิง
“มีเกียรติ” ผู้หนึ่งในช่วงก่อน พ.ศ. 2337 ซึ่งความเชื่อ
เรื่องบทบาทผู้หญิงในการสร้างวัดในภาคใต้นั้น จะ
เห็นได้ว่ามีรากเหง้าความเชื่อมาจากตำนานนาง
เลือดขาว ที่นางเลือดขาว หญิงผู้มีบุญญาบารมี
เกิดจากไม้ไผ่ตง เป็นผู้สร้างวัดเขียนบางแก้ว และ
เดินทางออกแสวงบุญสร้างวัดต่างๆ มากมายทั้งใน
ภูเก็ต ตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช เป็นต้น กระทั่ง
ชื่อเสียงเลื่องลือไปถึงกรุงสุโขทัย

แม้กระทั่งในยุคหลังที่วัดปู่เลาติกุล (ไชย
มงคลาราม) ได้รับการบูรณะจนกลายเป็นวัดสำคัญ
แล้ว บทบาทของผู้หญิงก็ได้รับการจารึกเอาไว้
ดังปรากฏหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2453 วัดได้จัดงาน
ฝังลูกนิมิต อันเป็นเครื่องที่ระลึกสำคัญในตำนาน
ของพระอารามนี้ โดยชาวจีนผู้มีเกียรติหลายได้
ศรัทธาเข้ามีส่วนร่วมเข้ากุศลในพิธีนี้ด้วย โดยเฉพาะ
ลิ้มเล้งเอี้ยก (ซึ่งชาวไทยเคารพนับถือเรียกว่าแม่ย่า
เซียง) มารดาของ ลิ้มเอี้ยวทวน และลิ้มเอี้ยวฮอง

ผู้มั่งคั่ง โดยแม่ย่าเซียง “ได้ตั้งปณิธานในอันที่จะ
บำเพ็ญเมตตาจิตต์บริจาคทานในการกุศลทั่วๆ ไป
แม้จะเป็นในประเทศอื่นซึ่งเคารพพระพุทธศาสนา
ไม่เฉพาะเจาะจงแต่ในเมืองป็นิ่งเท่านั้น” (ขุนพิพิธ
เสนาหา, 2491, 25) ปรากฏว่างานฝังลูกนิมิตครั้งนี้
ทำอย่างยิ่งใหญ่ มีผู้ที่เสียมใส่ศรัทธาในพระพุทธ
ศาสนา กับทั้งพุทธศาสนิกชนจากประเทศใกล้เคียง
ได้มาเข้าร่วมอย่างคับคั่ง

ผู้หญิงอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทต่อความเจริญ
ของวัดไชยมงคลาราม คือ นางชื่น ประทีป ณ ถลาง
โดยใน พ.ศ. 2473 ท่านได้บริจาคทรัพย์สร้างกุฏิ และ
เครื่องมือเครื่องใช้แด่พระสงฆ์จำนวนหนึ่ง อีกทั้ง
ยังได้จัดหาพระพุทธรูปปฏิมากรสร้างด้วยทองผสม
งดงามองค์หนึ่งนำจากกรุงเทพมหานครประดิษฐาน
ไว้เป็นที่สักการะในพระอารามอีกด้วย จนทศวรรษ
2490 ผู้หญิงก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้าง
พระพุทธรูปปฏิมากรองค์ใหม่ ดังที่มีข้อมูลระบุว่า
มีภรรยาของเจ้าแก้วชาวจีนจำนวนหนึ่งร่วมมือกัน
สร้าง และอาศัยหน่วยงานราชการไทยทั้งในป็นิ่ง
และในประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินงานพิธีกรรม ดังที่
ขุนพิพิธเสนาหา เล่าไว้ว่า

ต่อมากการก่อสร้างก็บรรลุซึ่งความสำเร็จ เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรองค์ใหม่อย่างงดงาม ทั้งนี้ก็จะกล่าวได้ว่า ผลสำเร็จได้เกิดจากวิริยะอันสมัคสมานร่วมกัน และทั้งความสนับสนุนศรัทธาของบรรดาท่านศาสนิกชนทุกชาติทุกภาษา เช่นเดียวกัน... สรรเสริญวิริยะอันดีงามของนายเอียดซึ่งเป็นต้นคิดในเรื่องนี้ ทั้งคุณนายลิ้มเอียวทูน คุณนายโฮกิมเต็ก คุณนายซิว คุณหญิงไคว่ คุณผู้หญิงคอเซอี่ และบรรดาท่านที่ช่วยเหลือแก่สงฆ์ในโครงการนี้จนเป็นผลสำเร็จ (2491, 30)

ในที่สุดก็ได้มีพิธีการเฉลิมฉลองพระพุทธรูปปฏิมากรนี้ในวันที่ 17 พฤษภาคม 2491 โดยระหว่างนั้นก็ได้พบหลักฐานจารึกนามบนแผ่นทองในองค์พระพุทธรูปปฏิมากรองค์เก่าแก่ (ก่อนองค์ของนางซิ่น ประทีป ณ ถลาง) ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นองค์ที่สร้างขึ้นพร้อมๆ กับอุโบสถ และเจดีย์น้อย ตั้งแต่แรกตั้งวัดก่อน พ.ศ.2337 (วัลลภา บูรณวิจารณ์, 2556, 70) จารึกดังกล่าวระบุนามบุคคลผู้มีส่วนในการสร้างพระปฏิมากรองค์นั้น และอาจสะท้อนถึงบทบาทของกลุ่มคนจีนในการก่อสร้างวัดตั้งแต่ต้นด้วย โดยจารึกบนแผ่นทองเหลืองระบุชื่อผู้บริจาคสร้างทั้งหมด 48 คน ซึ่งส่วนมาก

เป็นคนจีน มีคนไทย และมลายูด้วยประปราย ชื่อดังกล่าวประกอบด้วย 1.หย่าอี่ 2.เอียดเต้ 3.เซี้ยวจูน 4.เซี้ยว 5.ซออิม 6.แกงเห้งย่น 7.คอเซียง 8.เกี้ยกง 9.ซ้มเก 10.โซ่ตั่ว 11.กิว 12.เพียวพง 13.สรীগิจ 14.เบ้งจั้น 15.กิมหลวง 16.เซียวโป๊ 17.ไคว่ 18.ซุ่นเซน 19.ซ่วน 20.ซอสิ้ม 21.ฮี้เห้งย่น 22.ซอเที้ยว 23.นายงู 24.เตียงอิ่น 25.อั้งกู 26.เอี้ยน 27.ซ่วนซิม 28.ซิม 29.โกเล้ง 30.ชู 31.มะฮิ 32.ทิวคเจี้ยว 33.โต๊ะตุ้ 34.โตบูน 35.จับสุย 36.อาพู 37.กิมเซ็ง 38.ซิดเซ้ 39.เจียดเนียว 40.อาฟุง 41.จั้น 42.ซิดตั่ว 43.กอม้ง 44.ยอหย่า 45.ยกแซ 46.ซอแท้ 47.ซอชว่น 48.อุนนะ

รายชื่อเหล่านี้ดูจะเป็นประจักษ์พยานที่ช่วยยืนยันให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนที่เป็นกำลังหลักในการก่อสร้างวัดมาตั้งแต่ทศวรรษ 2330 ดังจะเห็นได้ว่า ศิลปะการก่อสร้างศาสนสถานในวัดนั้นมีศิลปะจีนปะปนอยู่ด้วยอย่างชัดเจน อุโบสถเก่าก็มีลักษณะแบบเก็งจิ้น กุฏิพระหลังคามุงจาก ปลูกไถลู้ กัปป้าซ้า (วัลลภา บูรณวิจารณ์, 2556, 34)

บทสรุป

นอกจากลักษณะทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ป็นตัวแทนของความทันสมัยแบบตะวันตก และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ใกล้ขีดประเทศไทยแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า วัดไชยมังคลาราม นั้นเป็นสายใยสำคัญที่เชื่อมโยงคนไทยเข้ากับป็น จึงได้พบว่า ตลอดระยะเวลาแห่งพัฒนาการของวัดไชยมังคลาราม มีคนไทย พระสงฆ์ไทย และข้าราชการไทยเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อบุคคลสำคัญ เช่น พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์ ตลอดจนตัวแทนหน่วยงานรัฐ ไปเยือนและจัดกิจกรรม ก็ จะกลายเป็นเหตุการณ์สำคัญของวัดและชุมชนละแวกนั้นที่ได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ดี จากหลักฐานที่มีอยู่นิดน้อย และการพิจารณาความหมายระหว่างบรรทัดของหลักฐานอันน้อยนั้น ก็ทำให้เห็นได้ว่า ศักราชที่สร้างวัดนั้นน่าจะเป็นปีก่อน พ.ศ. 2337 ซึ่งมีการรังวัดที่ดินให้สิทธิแก่วัดตามคำเรียกร้องของกลุ่มคนไทย และคนพม่า ส่วนตัวเลข วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2388 ที่เชื่อกันในปัจจุบันว่าเป็นเวลาที่สร้างวัดนั้น เป็นเพียงวันเดือนปีที่ลงในเอกสารของราชสำนักอังกฤษซึ่งแสดงการพระราชทานกรรมสิทธิ์ให้แก่วัด (ถือโดยผู้แทนไทยและพม่าจำนวนเท่ากัน)

เกี่ยวกับกลุ่มคนผู้สร้างวัด หลักฐานและคำบอกเล่าได้ชี้ด้วยว่านอกจากคนไทยแล้ว ชาวจีนก็มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเติบโตของวัดไชยมังคลาราม นอกจากนั้น หลักฐานก็แสดงให้เห็นถึง

ประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างคนไทย และคนพม่าพลัดถิ่นที่ร่วมมือร่วมใจกันสร้างวัด กระทั่งเมื่อเวลาผ่านไปก็เกิดความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ตลอดจนมาบนเส้นทางของการพัฒนาวัด จากเดิมที่เคยมีอยู่เพียงวัดเดียว ก็กลายเป็นวัดไทยและวัดพม่าตั้งอยู่ตรงข้ามกันอย่างมีนัยยะสำคัญ

อย่างไรก็ดี ในทางกฎหมาย แม้อาจจะเกิดวัดสองชนชาติ คือวัดไทยและวัดพม่า แต่ผู้พิทักษ์สิทธิ์ที่ดินของวัดทั้งสองก็ยังคงเป็นคนไทยและคนพม่าในสัดส่วน 2-2 เช่นที่ราชสำนักอังกฤษเคยให้การรับรองมาตั้งแต่ทศวรรษ 2330 ดังในเอกสาร พ.ศ. 2491 ก็ระบุชื่อ “นายช่วง สารารักษ์ นายแล่ง สุขสุวรรณ หม่อมอุยพิ และหม่อมโพมื่น” เพียงแต่ลดบทบาทจากผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็น “ผู้รักษาทรัพย์” โดยที่ดินได้กลายเป็นของทางารไป และได้มีการรวมการวัดได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อเข้ามาดูแลกิจการวัด ซึ่งเห็นถึงความหลากหลาย และการควบคุมดูแลกิจการวัดที่ใกล้ชิดมากขึ้น เมื่อพิจารณาจากรายชื่อ จะเห็นได้ว่ามีการรวมที่ หลากหลายทั้งไทย จีน และพม่า คือ ประธาน กรรมการ คือ นายแดง สารารักษ์ (ขุนพิพิธเสนหา) กรรมการประกอบด้วย หม่อมไชยดง นายชู ลำเกียง นายวรรณ จรัสวิโรจน์ นายลิ้มเกียดอก นายตันดี เคียง นายตันม้าขุน นายบบแก้ว แกมสุวรรณ และ นายเชียง จารุเดช

การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย โดยการที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งแยกตัวออกไปสร้างวัดใหม่

นี้ ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับวัดไทยในปิ่นนังอย่างถือเป็นปกติธรรมดา (แม้แต่ในประเทศไทยก็มีให้เห็นไม่น้อย) ดังที่ปรากฏว่าเกิดวัดสว่างอารมณ์หรือวัดสากัดจ้ง ไกลๆ วัดไชยมังคลารามขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470 หรือวัดจันทารามที่เกิดขึ้นเพราะความขัดแย้งของพระสงฆ์ในวัดปิ่นบังอร ในช่วง พ.ศ. 2470 เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม วัดเกิดใหม่ทั้งสองนี้ก็ยุบเลิกไปในที่สุดเพราะแย่งศรัทธาจากศาสนิกเดียวกันเอง

อาจกล่าวได้ว่ากฎหมายกรรมสิทธิ์ของปิ่นนังขณะนั้นซึ่งบัญญัติให้ที่ดินและทรัพย์สินวัดเป็นของเอกชนได้ ถือเป็นรากเหง้าสำคัญของปัญหาความขัดแย้งนี้ ดังปรากฏว่าไม่เฉพาะแต่พระสงฆ์

และพระสงฆ์เท่านั้นที่ขัดแย้งกันเอง แต่ยังมีปัญหา ระหว่างชาวบ้านกับวัดอีกด้วย เช่นที่เกิดขึ้นกับวัดบุปผาราม เมื่อ พ.ศ. 2496 เมื่อเอกชนชาวปิ่นนังที่ได้ถือครองสิทธิ์เป็นเวลาเกือบครบ 12 ปีตามกฎหมาย ต่อมาเอกชนผู้นั้นได้ร้องสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ เกิดคดีฟ้องร้องกันอื้อฉาว กระทั่งคณะสงฆ์ไทยทั่วทั้งมาเลเซียร่วมมือกันสู้คดี ก่อนจะชนะได้อย่างหวุดหวิด

แต่สำหรับความขัดแย้งระหว่างพระไทยและพม่า ทำให้วัดที่ตั้งประจันหน้ากันทุกวันนี้กลายเป็นร่องรอยของการจัดการปัญหาความขัดแย้งขณะเดียวกันก็กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจผิดเรื่องปีที่สร้างวัดจนปัจจุบัน ■

เชิงอรรถ

¹ ในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 มีหลักฐานว่าสมาคมอั้งยี่ปิ่นนัง ภูเก็ต และพังงา มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดถึง 3 สมาคมด้วยกัน (บนเกาะปิ่นนังมีอั้งยี่ทั้งหมด 5 สมาคม) คือกลุ่ม ยี่หิน ตัวเป๊ะกั้ง (บนเกาะกั้ง ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2387) และโฮเซง ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล เล่าไว้อย่างน่าสนใจว่า ในยามปกติ สมาคมลับอั้งยี่ทั้งกลุ่มที่อยู่บนเกาะปิ่นนังและในภาคใต้จะดำเนินกิจการของตนไปลำพัง แต่เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดเหตุร้าย ได้รับความเดือดร้อน อีกฝ่ายจะให้ความช่วยเหลือ อันแสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มอั้งยี่มีความเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนกันอย่างอิสระ ทำให้การที่จะปักหลักอยู่อาศัยในอีกฝั่งชายแดนตรงกันข้ามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่าย ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงการเกิดเครือญาติข้ามเขตแดนของสมาชิกอั้งยี่เหล่านี้อีกด้วย ดังเช่นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2410 กลุ่มยี่หินและบนเกาะกั้งบนเกาะปิ่นนังได้ยกพล 35,500 เข้าตีกันเป็นเวลา 10 วัน กลุ่มยี่หินและบนเกาะกั้งที่ภูเก็ตก็ยกกำลังไปร่วมด้วย เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดเมื่อ 13 ค่ำ เดือน 4 พ.ศ.2524 กลุ่มยี่หินและโฮเซงในตะกั่วปายยกพวกเข้าตีกัน กลุ่มโฮเซงแพ้ จึงหนีกลับเหมือง ด้านยี่หินยังตามไปฆ่าถึงเหมืองตายอีก 8 คน ก่อนจะเผาบ้านและเหมืองวอดวาย 22 หลัง พระวิจิตรภักดีศรีสุรสงคราม ปลัดเมืองที่รักษาการผู้ว่าราชการเมืองยกกำลังไปปราบ และรายงานให้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ทราบ มีการพิจารณาคดีโดยทางการสยาม โดยที่ฝ่ายอั้งยี่ที่ปิ่นนังให้คำปรึกษาในการต่อสู้คดีของทั้งสองกลุ่มอย่างใกล้ชิด ดู ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. (2524). “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ.2367-2453”. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Wong Yee Tuan. 2008. “Penang’s Big Five Families and Southern Siam During Nineteenth Century.” In Micheal J. Montesano and Patrick Jory (Eds). 2008. *Thai South and Malay North: Ethnic Interactions on a Plural Peninsular*. Singapore: NUS Press.

² เสน จินดาพล ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางไปปิ่นนังในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 ว่า “ไปกับเรือโดยสารชื่อ ‘ซีเฮเลน’ ลงเรือที่ท่าขุนเรือแวะรับผู้โดยสารที่ท่าเรือพังงา กระบี่ กั้นตั้ง ตามลำดับ กว่าจะถึงปิ่นนังใช้เวลา 3 คืน ค่า

โดยสาร 5 เหรียญ (1 เหรียญเท่ากับ 1.50 บาท) ส่วนขากลับ เดินทางโดยเรือโดยสารชื่อ ‘มาตัง’ จากท่าเรือปีนังตรงมาที่ท่าเรือภูเก็ต (เกาะภูเก็ต) แล้วลงเรือเล็กมาขึ้นที่ท่าด่าน” อย่างไรก็ตาม ค่าครองชีพในปีนังก็สูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเวลาผ่านไป เงินเดือนในฐานะเสมียนของนายเสนเพียงเดือนละ 20 เหรียญ หรือ 30 บาท ก็ไม่เพียงพอ จึงต้องเดินทางกลับมาทำสวนยางพาราที่บ้านโคกกลอย จ.พังงา ด้วยเงินที่เก็บหอมรอมริบมาได้

³ เพราะที่ดินมีจำกัด และมีค่ามากนั่นเอง ชาวจีนในปีนังจึงต้องปรับเปลี่ยนประเพณีทำศพของตนไปด้วย ดังปรากฏว่าในทศวรรษ 2510 มีการห้ามไม่ให้ชาวปีนังฝังศพ แต่ให้เผาแทน ศพชาวจีนที่เคยฝังอยู่ก่อนหน้านั้นก็ถูกขอร้องให้ขุดขึ้นมาเผา เพื่อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ขุนพิพิธเสนาหะ. (2491). **อนุสรณ์ในงานสมโภชพระพุทธปฏิมากรองค์ใหม่ ประดิษฐาน ณวัดไชยมงคลาราม เมืองปีนัง**. พระนคร: โรงพิมพ์อาเซีย.
- จินเซ้าหวน. (2541). **ทับกบ ป่านหลู่เตียม**. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพลส.
- อึ้งจ้งคักตี้ อายุวัฒน์นะ. (2517). **คนไทยในมาเลเซีย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2559). **สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- ละออง ศรีสุคนธ์. (2507). **ไปปีนัง-มลายู**. กรุงเทพฯ: เขษมบรรณกิจ.
- วัลลภา บุรณวิจารณ์. (2556). **พระพุทธชัยมงคล ครบรอบ 50 ปี**. เคดะห์: ปีนัง.
- ศรัณย์ ทองปาน. (2543). “ติดเกาะ ตามสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ไป ‘ลี้ภัยการเมือง’ ที่ปีนัง” **สารคดี** 28: 334 (ธันวาคม).
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. (2524). **สมาคมลับอันยิ่งใหญ่ในประเทศไทย พ.ศ.2367-2453**. ปริญญาอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สด กุระมะโรหิต. (2501). “คำปรารภ” ใน ละออง ศรีสุคนธ์. (2501). **ไปปีนัง-มลายู**. กรุงเทพฯ: เขษมบรรณกิจ.
- สำราญ สมพงษ์. (2556). “ศน.จัดจารึกเมเลย์ซมวัดเก็บศพอดีตนายภักขไทย” ใน **คม ชัด ลึก**. 8 กันยายน 2556.
- เสน จินดาพล. (2528). “คำปรารภของนายเสน จินดาพล ประธานกรรมการที่ปรึกษาโครงการจัดทำหนังสือตระกูลจินดาพล” ใน **ตระกูลจินดาพล**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- “AEC Business Class รู้ทันเออีซี : พุทธพม่า พุทธไทยในมาเลเซีย, รัฐปีนัง มาเลเซีย”, วันที่ 1 มีนาคม 2560, สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=8OqkdhY5F3A>.
- The Minnie. (2552). “ปีนัง (2) พลังแห่งศรัทธา เสน่ห์ของน้ำใจ” สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9520000156186>.
- Wong Yee Tuan. (2008). “Penang’s Big Five Families and Southern Siam During Nineteenth Century.” In Micheal J. Montesano and Patrick Jory (Eds). (2008). **Thai South and Malay North: Ethnic Interactions on a Plural Peninsular**. Singapore: NUS Press.

